

debebat. *Secundus casus* erat de quodam Sacerdote, qui intulit cuidam viro vulnus, ex quo vita decessit, deinde dubitabatur, an ille ob illud vulnus mortuus esset. Clemens III decrevit convenire, ut Sacerdos a sacrificando desisteret : idque sapienter, nam facti veritas nondum erat explorata, ut habet textus. Adde Pontificem loqui de convenientia, non de præcepto : sane conveniens erat, ut Sacerdos a celebrando abstinere, ne si deinde constaret ipsum fuisse revera homicidam, populo esset scandalo eum celebrantem conspiciere. Tandem *tertius casus* erat de quodam juvene, qui septennis puellam quamdam duxit, qua mortua, postea cum consobrina illius alias nuptias contraxit. Orto dubio, an primum conjugium esset validum ob ætatem, Eugenius III præcepit, ut vir a præfata consobrina separaretur : et merito, tum quia agebatur de Sacramento, tum quia possessio stabat pro valore primi matrimonii. Hinc non dixit *quod tutius, sed quod certius existimamus* ; quia utique certius erat iudicium de separatione imponenda, cum dubietas de valore primi matrimonii vinci non posset¹ (V).

TERTIUM ARGUMENTUM DESUMITUR EX RATIONE.

109. Adversus possessionem legitimam sola certitudo prævalet. Conveniunt in hoc leges omnes canonicæ ac civiles, decisiones omnium orbis tribunalium, ac demum totius generis humani sensus. Unde natum est vulgatissimum illud : *In dubiis melior est conditio possidentis*². Porro antecedenter ad omnem legem quisque suam libertatem possidet ; cum prius concipiendus sit homo liber : indeque lex, quæ imponatur illi³. Et vero cuinam secus imponeretur ? nisi quis

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 79 et seq. — *Homo Apost.*, tract. I, n. 37.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 55 et seq. ; 75 et seq.

³ « L'homme est en possession de sa liberté physique, et dès lors il peut librement agir d'après elle, tant que la raison, qui règle la liberté morale en lui représentant la loi qui défend, ne restreint pas la liberté physique qu'il avait antérieurement de pouvoir faire tout ce qui lui était possible dans les limites étroites du juste et de l'honnête. Posé ensuite que l'homme est en possession de sa liberté physique de choisir ce qu'il peut faire, la représentation de la loi, pour être suffisante à régler et à limiter la loi naturelle, doit être faite par un jugement certain, et il ne suffit pas qu'elle soit faite par un jugement douteux, comme celui qui provient de deux opinions ; car, dans ce cas, la raison régulatrice ne lui représente pas la loi, mais seulement le doute de la loi, qui n'est pas une loi. » — Ita Liguori, *Dell' uso moderato dell' opinione probabile*, c. iv, § 1.

prius concipiat *tibi et alteri*, quomodo concipere vel sola mente poterit illam legem : *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris* ? Sane cum sit absurdum jussa dare alicui, qui liber non sit ad obediendum ; item non minus absurdum est hominem, cui lex imponitur, non prius concipere liberum. Ergo, ut contra certam hominis libertatem prævaleat lex, non sufficit æquiprobabilitas ; sed ejus certitudo moralis requiritur, ut vim libertatis infringere valeat.

110. *Verum (dices) effatum illud* : in dubiis melior est conditio possidentis, *locum dumtaxat habet in materia justitiæ. Aliunde etiam dato, quod obtineat in ceteris rebus, cum ex alio effato* : regula sit prior regulato, *lex autem sit veluti regula et libertas veluti regulatum ; ideo lex est illa, quæ prius possidet, non libertas.*

R. ad 1 : Nulla ratio adsignari potest, cur possessio in materia justitiæ locum habeat, non in aliis materiis. Aliter docuit S. Alphonsus cujus hac de re assertio iterum atque iterum a S. Congregatione examinata, semper prædicata fuit *ut nulla censura digna*. Aliter et ratio suadet, cum per se ipsa possessio tribuat jus, quatenus nempe recte creditur cum fundamento inchoata : si secus esset, possessio in nullo foro vim probationis obtinere posset. Ad rem Bolgeni : « Ce qui est juste devant les hommes et au for intérieur sera-t-il donc différent de ce qui est juste devant Dieu et au for de la conscience ? La justice humaine sera-t-elle en opposition avec la justice divine ? Les hommes me prescrivent-ils légitimement une chose que Dieu me défend ? Quel homme de sens peut admettre une absurdité aussi palpable ! ? »

¹ V. *Il possesso*, ecc., c. XII, n. 95. Nil etiam prohibet, quominus in dubio quædam quasi lis dicatur institui ac moveri inter legem et libertatem. Ego certus sum de libertate mea : surgit lex quæ vult illam exturbare ; quid ego ? quandiu lex certa non proferat argumenta, jus habeo insistendi in illa mea libertatis possessione.

Utique tale iudicatum corrigendum est, quando res dignoscatur se se aliter habere (ideoque in jure dicitur indicium illud *momentaneum, præparatorium ac summarium*) ; at quoadusque id certo moraliter non dignoscitur, iudicium illud rectum est et subsistens. Nullum est enim principium reflexum vel ab ipsis probabilioristis admissum, quod rem resolvat in se sua objective. Et miramur, quod modernus auctor non dubitet asserere,

R. ad 2 : Iterum Bolgeni : « Cette maxime, *regula est prior regulato*, se vérifie quand on veut donner l'existence à quelque chose de matériel; par exemple, quand on veut établir une fabrique, planter un jardin, etc. Alors on se forme dans l'esprit l'idée de la chose que l'on veut faire, et on en trace le dessin; ce dessin est la règle établie antérieurement et selon laquelle on façonne l'existence réelle de la chose. Mais, quand il s'agit des lois, celles-ci ne sont point et ne sauraient être des règles et des dessins selon lesquels on donne une existence à l'homme et un moule à la liberté¹. »

111. Instabis : *Qui se exponit periculo peccandi, peccat : Qui amat periculum, in illo peribit*²; *atqui sequens opinionem faventem libertati, relicta tutiori æque probabili favente legi, exponit se tali periculo*.

R. Nego minorem. Sacer hic textus non facit ad rem; ibi enim agitur de eo, qui protrahit ad mortem usque conversionem suam : *Cor durum* (ait) *habebit male in novissimo, et qui amat periculum in illo peribit*. Iste profecto peccat graviter, quia occasionem proximam peccandi usque ad mortem retinens in periculum se conjicit damnationis æternæ. Imo neque si textus de eo accipiatur, qui se exponit periculo peccandi, facit ad rem; nam in casu nostro agens operatur practice certus de honestate actionis suæ : ita ut si de facto existat legis transgressio, hæc non sit nisi materialis; non vero formalis, et imputabilis³. — Nonne etiam qui sequitur

illud principium *melior est conditio possidentis*, esse simplicem tantum normam judicialem pro foro externo. Utique non est absolutum et directum principium, quia potest forsan in decursu aliter res dignosci; at quandiu id non dignoscitur, principium illud est justum, sanum rationabile pro utroque foro; forum enim externum concludit juxta æquitatis ac rationis regulas, neque pugnat cum foro interno.

¹ L. c., cap. 1, n. 4.

² Eccl. iii, v. 27. — Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 68 et 81.

³ En verba S. Alphonsi : « En conséquence, s'il était vrai que la loi existât, en faisant le contraire de ce qu'elle prescrit, on n'agirait pas alors formellement contre elle, mais seulement matériellement, de sorte qu'il n'y aurait ici qu'un péché matériel pour lequel Dieu ne condamne pas l'homme, attendu que le péché matériel n'est autre chose qu'une action qui serait matière à péché pour le cas où l'on aurait connaissance de la loi. » (*V. Apolog. e confut.*, v. I, p. 207.) — Sed nonne (dices) pericu-

opinionem probabiliorem, imo probabilissimam se exponit periculo errandi? utique quia opinio licet probabilior, imo licet probabilissima, non excludit omnem erroris formidinem. Attamen probabilioristæ non attendunt ad hoc erroris periculum, utopemateriale, siquidem in praxi operantur ex recto conscientiæ dictamine. En casu noster : res eadem est pro utroque systemate.

112. *Sed* (regeres) *in dubiis melior est conditio possidentis; atqui legis æternæ possessio anterior est possessione libertatis humanæ : ergo in dubio de existentia legis vel libertatis melior est conditio legis; ac proinde potius pro lege standum est*. — R. Utique lex æterna præcedit libertatem hominis *prioritate temporis*, nam Deus semper velle debuit, ordinem naturalem servari; sed hominis libertatem non præcedit *prioritate rationis seu ordinis sive obligationis*, in particulis. Sane prius est concipere subditos, ac postea iis leges imponere, eosque obligare : quo sensu potest dici respectu hominis legem æternam non esse legem proprie dictam, quoadusque nempe ipsi per certam notitiam non applicetur. Scilicet lex æterna habet quidem in se aptitudinem ligandi hominem, et hoc sensu dicitur obligare *in actu primo*; sed illam suam aptitudinem exercere non potest *actualiter*, id est *in actu secundo*, nisi quando homini promulgatur : porro, ut habet Angelicus, *ex parte creaturæ non potest esse promulgatio æterna*¹.

Unde homo semper quidem in generali dispositus esse debet ad obediendum Deo; sed de facto ejus voluntati obsequi non tenetur, nisi quando illam cognoverit : *In particulari nescimus quid Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati*, ait idem sanctus Doctor².

Iam etiam peccati materialis vitandum erit? Cito respondet sanctus noster *negative*, inquiens (cit. loc.) : « On ne peut pas dire que nous soyons tenus d'éviter le danger de tout péché, même matériel, parce que, s'il en était ainsi, on ne pourrait pas suivre non plus l'opinion plus probable, ni même l'opinion très-probable, parce que, même dans l'usage de l'opinion très-probable, il y a encore danger de péché matériel. »

¹ 1, 2, q. 90, a. 1.

² 1, 2, q. 19, a. 10. — Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 72.

113. Ergo (addes) *fas est tenere sententiam probabilem faventem libertati, etiam in concursu sententiæ probabilioris faventis legi; nam adhuc lex non est omnino firma, licet sit probabilis; atqui hoc est falsum.*

Nego sequelam majoris; nam quando sententia, quæ favet legi, est certe et ideo notabiliter probabilior, lex ipsa habetur veluti satis promulgata saltem moraliter; et ideo vim suam exercere debet. Sed quando utraque sententia et favens legi et favens libertati est æque vel fere hinc inde probabilis, tunc lex nullo modo dici potest promulgata, et idcirco nullo item modo dici potest obligare. Deinde cum sententia favens legi est notabiliter probabilior, assensus mentis in eam naturaliter inclinatur; sed quando est æque (vel fere) probabilis ac sententia favens libertati, assensus remanet in suspensio. Adde in actionibus humanis sæpe haberi non posse omnimodam certitudinem: unde sufficit certitudo quædam resultans ex conjecturis probabilibus, quæ licet absolute loquendo certitudo non sit, respective tamen et quoad agendum ut talis habetur¹.

114. Oppones ultimo: *Decreto Sanctæ Romanæ Inquisitionis 1761 quilibet usus opinionis probabilis fuit proscriptus; ergo non amplius licitus est.*

R. Verum est, quod proscriptum fuit folium continens plures propositiones, quarum quædam justos excesserant fines, quædam catholicum probabilismum tuebantur; sed non fuere proscriptæ omnes propositiones in particulari, ac divisim². Revera cum de hoc S. Alphonsus noster scripsisset Pœnitentario Majori eum rogans, ut suo nomine responsum requireret a proprio Pontificis ore, dictus Pœnitentarius postquam Clementem XIII fuit allocutus, respondit non fuisse damnatas omnes folii propositiones, sed aliquas tantum.

¹ Ita Angelicus, 2, 2, q. 70, a. 2.

² Unde hæc proscriptio valde differt ab aliarum propositionum proscriptio per Alexandrum VII: nam istæ propositiones damnatæ fuerunt *omnes et unaquæquæ ipsarum*; at supra objectæ tantum *in globo et respective*, prout merebantur ut damnarentur. Uno verbo hæc damnatio est ad modum quo proscribuntur libri mali, qui fere semper simul cum perniciosissimis rectas continent opiniones; attamen universim condemnantur ne fideles legendi simul cum vero hauriant falsum; nitimur enim in vetitum.

Neque damnatam aliquam propositionem illarum, quæ disceptantur in Scholis catholicis. Et signanter non fuisse damnatam suam, quam defendebat, sententiam⁴.

Imo Pius VII die 18 maii 1803 expresse confirmavit Decretum S. Rituum Congregationis declarantis, omnibus B. Alphonsi Operibus tam typis editis, quam manuscriptis ex Apostolicæ Sedis disciplina ad severam trutinam revocatis, *nihil in iis censura dignum fuisse repertum*². Ergo ea nihil continent *contra fidem, vel bonos mores: nihil novi vel peregrini, atque a communi sensu Ecclesiæ et consuetudine alienum: non noxa et inutilia: non Scripturis divinis aut Patribus adversantia*, si credere est Benedicto XIV, qui sic laudata verba *nil censura dignum* explicat³.

115. Quid plura? Rogata Sacra Pœnitentaria a Cardinali de Rohan Archiepiscopo Vesuntinensi, atque consulta super his dubiis: — 1. *an sacræ Theologiæ Professor opiniones, quas in sua Theologia Morali profitetur sanctus Alphonsus a*

⁴ Adde: si folium objectum quoad omnes et singulas propositiones esset proscriptum, vel ipse probabiliorismus esset damnatus; nam hic quoque sub initio in eodem continetur. — V. *Theol. Moralis S. Alphonsi*. Edit. stereotyp., typ. Marietti, Taurini, 1846, t. I, n. 85.

² Quod ut melius intelligatur, adnotamus: Theologi triplicem distinguunt approbationem. Alia est *definitiva*, si nempe Ecclesia aliquam doctrinam certam ac sequendam ab omnibus declaret, adeo ut qui contra sentiat, contra Ecclesiam sentiat. Alia est *electiva* seu *positiva*, si nempe doctrina ab Ecclesia extollatur et commendetur, uti quæ tuto in praxi teneri potest, quin tamen sint reprehendendi qui contrariam sequuntur. Alia est *permissiva*, si nempe Ecclesia doctrinam ab omni censura immunem declaret, quin tamen ideo de ipsa aliquid positive decernat, vel eam laudet. Porro *tertiam* approbationem convenire Operibus S. Alphonsi constat ex istorum Operum revisione, in qua ab *omni censura* dicta sunt immunia. *Secundam* vero convenire patet tum ex Decreto de ejus virtutibus, tum ex Bulla beatificationis, et canonizationis, ubi illius scripta quammaxime laudantur. *Prima* autem approbatio utique non convenit. — V. *Riflessioni sopra la esimia santità, e saluberrima dottrina del vescovo Alfonso Maria Liguori*. Torino.

³ De *Canon. SS.*, l. II, c. cxi et xxviii. Merito ergo Leo XII Brevi 19 febr., anno 1825, laudavit typographum Hyacinthum Marietti Taurinensem, affirmans eundem de Religione optime meritum *Opera sanctissimi et doctissimi Alphonsi de Liguorio colligendo et in lucem edendo*. Etiam Pius papa IX suis litteris 12 jul., 1847, eundem typographum ideo maxime laudat.

Liguorio sequi tuto possit ac profiteri? — 2. an sit inquietandus Confessarius, qui omnes S. Alphonsi a Liguorio sequitur opiniones in Praxi sacri Pœnitentiæ Tribunalis hac sola ratione, quod a S. Sede Apostolica nihil in Operibus ejus censura dignum repertum fuerit, cum adnotatione (quæ sane est gravissimi ponderis), quod nempe Confessarius iste non legit Opera beati Doctoris, nisi ad cognoscendam accurate ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesque, quibus variæ nituntur opiniones; sed existimans se tuto agere eo ipso, quod doctrinam, quæ nihil censura dignum continet, prudenter judicare queat sanam esse ac tutam, nec ullatenus sanctitati Evangelicæ contrariam?

Die 5 julii 1831 respondit: Ad 1 affirmative, quin tamen inde reprehendendi censeantur qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur; ad 2 vero negative, habita ratione mentis sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum Servorum Dei ad effectum canonizationis. — Accedit, quod prædictus Cardinalis de Rohan die 22 julii ejusdem anni eam S. Pœnitentiariæ responsionem tunc regnanti Gregorio XVI exhibuit, qui ipsam confirmavit. Imo laudavit propositum Eminentissimi eandem publicandi in sua Diocesi et apposita pastorali Instructione ad Clerum suum commendandi.

116. Ex quibus omnibus evidenter apparet, Systema morale S. Alphonsi posse quidem impugnari si placet et derelinqui; sed non posse damnari uti veritati Evangelicæ contrarium, et animarum saluti perniciosum. *Doctrina*, ait Benedictus XIV¹, *debita cum reverentia potest citra ullam temeritatis notam impugnari, si (nota) modesta impugnatio bonis rationibus innixa sit, etiam postquam Dei Servus qui scripsit, inter Beatos aut Sanctos fuerit relatus. Celebris est responsio Nicolai Monachi in epistola ad Petrum Cellensem, quæ est in lib. IX inter epist. Petri Cellensis: « Sanctus illa Bernardus, quem dicis me debita exuere veneratione.... quondam Sanctorum catalogo adscriptus, nuper est in Ecclesia canonizatus, et ab humano judicio exemptus: exemptus inquam est, ne de gloria ejus dubitemus, sed*

¹ *De Canoniz.*, l. II, c. XXI et XXVIII. Et hoc sensu S. Concilii C. 18 sept. 1828, respondit card. Morozzo Novariensi episcopo. — V. Gaume, *Manuel des Confesseurs* (in præf.). Paris, 1842. De hoc tamen opere videantur animadversiones Marinoni apud De Luca, *Annali Relig.*, l. XIX, p. 66. Roma, 1844.

non ut minus de ejus dictis disputemus. » Non ergo bene se gerunt qui ideo nos aspernantur, quia cum illis non sentimus: libertate, qua ipsos donamus, et nos ab ipsis donari cupimus.

Ideo miramur, quod Editores Parisienses *Cursus completi Theol.* t. II (edit. Migne) asserere non dubitaverint, quod confessarius qui in praxi tenet responsionem supra datam a S. Pœnitentiaria et a Pontifice probatam, *sequitur in praxi methodum valde periculosam; nam sic agendo negligit studium Theologiæ, et se exponit gravi periculo errandi.* Absit omnino quod tantum nefas vel cogitemus; quid enim id sibi vult? nisi quod Sancta Sedes adprobaverit methodum periculosam, et in periculo errandi posuerit confessarium, cum tanta animarum perniciæ? hoc jansenistam sapit. Præterquamquod falsum omnino, quod ita negligatur studium Theologiæ: qui opinionibus S. Alphonsi studet, nonne toti Theologiæ studet, quippe qui de omnibus questionibus disserit? nonne studet opinionibus ac sententiis diligenter perpensis, ad trutinam pluries vocatis, examinatis, discussis, ponderatis, et a celebrioribus theologis probatis?

ANIMADVERSIONES ET CONCLUSIO

117. Q. 1. *Quid speciatim notandum circa Doctrinam et Opera Moralia S. Alphonsi Mariæ de Liguorio?*

R. Nonnullas hac de re animadversiones ponimus et extrinsecas et intrinsecas:

ANIMADVERSIONES EXTRINSECE.

1. S. Alphonsus ingenio plane singulari præditus erat, ut omnes fatentur. *Memoria* vero, studio ac diligentia pene incredibili, adeo ut sexdecim vix annos natus juris utriusque laurea in patria universitate summa cum laude decorari meruerit, Principe dispensante.

2. *Eruditione* inter fusiores et recentiores moralistas præstantissimus fuit. Declarat se per annos multos plurima auctorum classicorum volumina evoluisse, ac solertissime eorum doctrinas ponderasse: qua in re hoc maxime allicere debet, quod nempe auctor in quacumque controversia solet exhibere omnes hinc inde Doctorum sententias et rationum momenta, quibus singulæ innituntur, in medium sincere proferens catalogum scriptorum melioris notæ, qui stant tam pro

una quam altera. Ex quo hæc utilia consequuntur: *primum* quod studiosi habeant quasi sub uno oculo Theologos et Canonistas sine numero, quos possint libito suo consulere; quin fiant quasi servi unius libri: *secundum* quod ii qui tenent opiniones tanti auctoris, certi tuti sint se tenere opiniones Theologorum complurium tam doctrina, quam nominis celebritate præstantium¹.

3. *Sanctitate* fuit valde præclarus²; hæc enim, ut legitur in Decreto de illius virtutibus in gradu eroico a Pio VII approbato, *refulsit in verbi Dei ministerio apud rudem derelictam plebem, dum eam præceptionibus divinæ legis imbuebat; in cathedra morum apud conscientiarum moderatores, dum doctrinæ copiam effundebat; in pastoralis officio apud commissum sibi gregem, dum vigili custodia illum salutaribus pascuis enutriebat*, etc. Nil ergo mirum si eminentissimus cardinalis Morozzo (cujus memoria in benedictione est), omnia Opera S. Alphonsi universo Clero Novariensi enixe commendaverit vel ab ipso suæ Curæ Pastoralis exordio³.

4. A præconceptis et systematicis, ut dicunt, Scholarum opinionibus fuit prorsus *alienus*; sed doctrinam suam in jure fundat. Imo ut sententiam veriorum in quæstione quacumque seligeret, orare plurimum solebat, laboribus non parcere, auctores tam *pro* quam *contra* sen-

¹ Sunt qui in S. Alphonso distinguunt *sanctitatem*, quam heroicam dicunt; *doctrinam*, quam irreprehensibilem appellant; et *scientiam*, quam scilicet reponunt in eruditionis copia, in criticæ regulis, in profunditate ac firmitate ratiocinationis, aliisque dotibus *scientificis*, ut aiunt: hanc porro Sancto nostro denegant, et ideo apostolum dicunt, non doctum. Ex dictis supra neque hæc scientia potest illi negari. Verum quidquid sit, ad nos quod attinet, satis est, quod illius doctrina sit in suis conclusionibus irreprehensibilis, ut tuto eam sequi possimus.

² *At sanctitas* (aiunt) *non arguit doctrinæ veritatem; quia et Sanctus potest errare*. Ita sit; attamen nemo negaverit, sanctitatem alicujus scriptoris jam esse non leve argumentum veritatis suæ doctrinæ, potissimum cum agitur de christiana ethica. In Sanctis enim minimum possunt concitati atque inordinati animi affectus, in quibus maximus reperitur istiusmodi errorum fons. Deinde non parvum argumento pondus accedit ex considerata indole seu caractere ejus sanctitatis, quæ in S. Alphonso refulsit; nam perspicuum fit ex historia ejusdem vitæ et ex scriptis suis, sanctum hunc Virum seipsum sanctificasse potissimum in promovenda per Apostolicum ministerium proximi salute, et in aliis efformandis ministris, qui huic eidem operi vacarent: hæc fuit divina S. Alphonsi vocatio. Verba sunt sapientissima episcopi Derthonensis, *Epistola ad Clerum*, 15 dec. 1846.

³ Lettera pastorale con cui S. E. Rev. il signor cardinale Giuseppe Morozzo, arcivescovo vescovo di Novara, ecc., ecc., accompagna il *Manuale Ecclesiastico*.

tientes evolvere omnes, doctrinas S. Thomæ et Benedicti XIV præsertim adnotare, Academias, Professores et Theologos magis doctos, pios et bonæ famæ præconiis ætate sua illustriores consulere. Et quod caput est, *doctrinæ Sedis Apostolicæ* erat addictissimus.

5. Non interrupto *triginta annorum spatio* doctrinas suas in sacrarum Missionum ministerio diligentissime probavit, atque innumeras, admirandas ac constantes peccatorum conversiones, Dei utique opitulante gratia, peregit⁴.

6. Demum quoad vixit et post mortem *Summis Pontificibus* fuit *acceptissimus*: Benedictus XIV eum valde commendavit, adhuc Sacerdotem, *prudens auctoris* nomine insignivit, atque alios pro consilio in quæstionibus ad eum mittebat dicens: « Vous avez votre Liguori, écoutez-le. » — Clemens XIII eum reluctantem ad Episcopatum exivit illa proferens verba: « Son ombre me suffit pour le bien de son diocèse. » — Clemens XIV eum in Episcopatu manere coegit, cum ob infirmam valetudinem renuntiare vellet, sic dicens: « Je suis content que vous gouverniez l'Église de votre lit. » — Pius VI declaravit se eum semper admiratione et amore prosecutum esse. — Pius VII eum *sanctissimum Antistitem* nuncupavit. — Leo XII *virum sanctissimum itemque doctissimum*. — Pius VIII *illustre Episcopalis Ordinis decus*. — Gregorius XVI eum in albo Sanctorum connumerando, illius Opera omnia *inoffenso prorsus pede decurri posse* solemniter decrevit⁵. — Tandem regnans Pius Papa IX Opus hoc meum benevole excipiens, mihi vehementer gratulatur: *Quod in hisce theologicis institutionibus conficiendis nihil antiquius ha-*

⁴ V. Giattini, *Vita del Liguori*. — Et notatu digna sunt hæc verba Card. Goussel, *Justification*, etc.: « Saint Alphonse publia sa *Théologie morale*, ouvrage copié sur le cœur humain plutôt que dans les livres, composé pour ainsi dire dans le confessionnal plutôt que dans le cabinet. Là se trouve rapporté avec une simplicité admirable tout ce qu'une longue pratique, jointe à une étude approfondie des Pères et des théologiens, avait appris à un prêtre dont la délicatesse de conscience était extrême, et qui, pour sauver une seule âme, aurait tout sacrifié, même sa vie. Les règles qu'il a écrites, il les a mises en pratique, et avec quels résultats, nous l'avons vu. Il nous semble que c'est là un préjugé assez légitime en faveur d'un ouvrage, et nous demanderions volontiers comment on s'y prend pour ouvrir sans vénération un livre où l'on trouve les secrets d'un ouvrier évangélique si habile. »

⁵ V. Circolare di monsignor Artico, vescovo d'Asti e principe, ecc., al suo Clero, 6 luglio 1845: præfixa est Operi, *Homo Apostolicus*, etc., quod edit Marietti, 1844. — Hic autem præstat legere Riccardi, *Dei mezzi di promuovere l'educazione religiosa in tutte le classi di persone*, c. vii; lt. *Introduzione agli studi Ecclesiastici*, c. iv.

buerim, quam salutare sanctissimi ac doctissimi viri Alphonsi Mariae de Liguorio doctrinas magis magisque propagare, usque Ecclesiasticæ præsertim iuventulis animos imbueri.

ANIMADVERSIONES INTRINSECE.

1. Opera moralia S. Alphonsi *Juventutem maxime Clericalem* in re theologico-morali instruendam præcipue respiciunt, ut Auctor ipse profitetur; — 2. Post plurimorum *annorum studium* et effusas ad Deum *preces*, piissimus Auctor eadem edidit in hunc finem, ut nempe *viam mediam* inter tot diversas et secum pugnantem sententias edoceret¹; — 3. Quæstiones, quæ magis pertinent *ad praxim*, et quas diligenti annorum plurimorum exercitio didicerat, in iis continentur; — 4. Ibi inveniuntur etiam textus juris tam *Canonici* quam *Civilis communis* ad rem pertinentes. Extant propositiones damnatæ a Sede Apostolica. Et quod majus est, recentiora etiam Decreta SS. Pontificum ad Theologiam Moralem, atque ad casus conscientiæ practicos spectantia; — 5. *Episcopi innumeri* Opera hæc Parochis, animarum Rectoribus et Confessariis propriæ Diocesis expresse proposuerunt et enixe commendarunt. Et ideo factum est, ut *Moralis* ejusdem *Theologia* sine numero editionibus in Europa apud Italos, Gallos, Hispanos, Germanos, Polonos; in Asia apud Indos orientales; in America apud Messicanos; uno verbo per totum catholicum orbem evulgata summopere prædicetur.

118. Q. 2. *Quid in tanta Theologorum controversia præ oculis habendum quoad regimen animarum in foro præsertim Pœnitentiæ?*

R. In tanta Theologorum controversia illud maxime præ oculis habendum est in foro præsertim Pœnitentiæ, ut declinetur *indulgentia nimia et nimius rigor*; cum utrumque sit animabus maxime noxium. *Cavenda est*, inquit S. Bonaventura, *conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem*². — Hæc erat firmissima S. Alphonsi sententia: *Protestor*

¹ Hoc aureum medium commendat Benedictus XIV, *De Syn. Dioc.*, l. XII, c. VI.

² *Theol. verit.*, l. II, c. xxiii. Commendatus Derthonensis episcopus doctrinam S. Alphonsi laudans utpote quæ media incedit via, sic laxitatis atque rigoris mala aperit: *Laxitas* præcepta de medio tollit, inordinatos appetitus sophismatibus cohonestat, malum excusat, a proximis occasionibus non removet, pravos habitus non expugnat, ad absolutionem rite non disponit. *Severitas* magis noxia est: consilia præcipit, levia in gravia traducit, nullum illi satis ut Sacramenta permittat, conscientias aggravat; homines

(inquit), *quod sicut Confessarios illos non approbo, qui nimia austeritati adhærentes facile damnant usum plurium opinionum, quæ gravi nituntur fundamento; ita contra neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine fundamento tanquam probabiles acclamant.... Ubi agitur de amovendo pœnitente a periculo peccati formalis, Confessarius generaliter loquendo, et in quantum christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus debet uti; ubi vero opiniones benignæ proximum reddunt periculum formalis peccati... dico quod ipse, ut medicus animarum, teneatur uti opinionibus tutioribus, quæ pœnitentes ad se servandos in gratia conducunt*¹.

Quæ si diligenter attendentur, nemo unus Sanctum nostrum de nimia indulgentia inculcare posset. Utinam omnes hac agendi ratione contenti essent, neque in praxi ultra progredierentur qui tutiora sequenda docent! Ceterum absit ut eos, qui contra nos sentiunt, vel minimum reprehendere audeamus, quos neque Ecclesia sancta reprehendit: diversa via est, utraque tamen eos ad vitam perducens, qui ex dictamine conscientiæ operantur. Unde materiam totam de opinione probabili et improbabili concludimus his verbis Bernardi Claramontensis: *Ex quo opiniones sunt inter magnos, et Ecclesia non determinavit aliquam partem, teneat quis quam voluerit*. Duas tantum conditiones jure exigimus, et sunt: — 1^a ut quilibet paratus sincero animo sit obedire definitionibus sanctæ Sedis Apostolicæ omnium Ecclesiarum Matris atque Magistræ, quando ac si forte prodibunt; 2^a ut nunquam ab eorum corde et oculis elabatur illud D. Augustini oraculum præclarissimum: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem charitas*.

119. Et ne his verbis fucum facere alicui videamur, subnectimus hic *catalogum Auctorum*, quos utraque sententia habuit patronos præstantiores, ut sic quisque valeat, si velit pro suo arbitrio et ingenio eos per se legere, attente perpendere et perscrutari. Excludimus tamen quos *laxos vel laxistas* appellant, ut sunt præcipui *Antonius a S. Spiritu, Caramuel laxorum facile princeps,*

anxietatibus vexat, quibus fit ut ipsi animo concidant, a Sacramentis abstineant, de salute desperent, fidem amittant, religionem exuant. Accedit et aliud damnatum gravissimum: non enim fideles dumtaxat, sed ipsos torquet Confessarios nimius rigor; cum nempe jam ex se hocce ministerium totum hominem requirat, qui severioribus principiis sunt imbuti ac boni sunt ministri, continuo anguntur magnopere in mentes, ne suo muneri unquam faciant satis, sicque tandem ab hoc Sacramento ministrando deterrentur, abhorrent, alieni fiunt. (V. it. *Il Sacerdote santificato*, ecc., ecc. *Lett. II.*)

¹ *V. Op. Mor.*, l. I, n. 77 et 84.

Leander, Martinus a S. Josepho, Pasqualigus, Sancius Joannes, Zanardi et alii nonnulli, qui licet probi, satis docti ac fine bono perducti, incaute tamen in opinionibus compluribus communiter censentur benignitati nimium indulsisse (quarum quidem opinionum catholicum videre quis poterit penes Gonet *de opinione probabili*, a. 5). Quod si Auctores complures laudis honore nuncupamus, non ideo ceteros minoris facimus. Hic id unum nostræ curæ fuit, eos tantum referre titulos quos vel reperimus in operibus Alphonsi nostri, vel scimus passim prædicari.

Auctores plures citat Gury, *Compendium Theol. moralis* in fine; Bergier, *Dixionario teologico* ecc. Edit. Mediol. typ. Pirota: ad calcem Appendicis; Croix, in initio suæ *Theologiæ*; Bonacina, *Operum Moralium* t. III; et maxime Tom. VIII *Bibliothecæ Ferraris*, edit. Migne, Parisiis; ubi plurimorum habetur index biographicus et bibliographicus; in quo tamen plus æquo gallicanismo indulgendo, laudantur auctores, qui potius censuram merentur, ut exempli causa patet ad nomina *Fleury, Arnaldus, Duguet, Richerius*, etc., etc.

A

**Auctores qui in dubio stant plus minus pro sententia
favente legi.**

120. ALASIA, Joseph Antonius Collegii theologorum Taurinensium socius et collationum moralium in Seminario præfectus (inter recentiores omnibus valde notus et celebris, claritate, ordine, stylo et rerum copia merito sane præstantissimus), — ANTOINE GABRIEL; e Societate Jesu, Gallus; brevitate et methodo præstat (Benedictus XIV gratum habuit ut ejus Opera moralia a selectis viris perlustrata et notis prædita prælegerentur studiosæ juventuti Collegii Urbani *De Propaganda* et in usum missionariorum adhiberentur: hodie tamen ibi traditur *Theologia Moralis Edmondi Voit*); — ARMILLA Bartholomæus, qui dicitur alio nomine FOMUS, Placentinus, dominicanus; — EGIDIUS, Romanus; *doctor fundatissimus* nuncupatus.

BAILLY, Ludovicus, Parisiensis; ejus *Theologia dogmatica et moralis ad usum seminariorum* prohibita fuit donec corrigatur, decret. 7 dec. 1852; — BALLERINI Petrus et Hieronymus, Veronenses, scientia clari; — BERTRAND, Aquitanus et *doctor famosus* suo tempore nuncupatus; — BILLUART, Belga, ordinis prædicatorum (perspicuitate, soliditate et eruditione merito prædicatus probabiliorista admodum moderatus); — BLANCUS.

CABASSUTIUS, natione Gallus, litteris et prudentia insignis; — CAJETANUS, Thomas de Vio, ex Gaeta oriundus et inde dictus Gaetanus, dominicanus; — COLLET Petrus, ex congreg. mission., Gallus; perdoctus, sed ex rigidioribus non ultimus; — COMITOLUS e S. J., Italus, styli elegantia perspicuus; — CONCINA Daniel, Italus, dominicanus; doctus, eruditus, disertus, sed perrigidus; — *Collationes Andegavenses* (Conferences ecclésiastiques du diocèse d'Angers); eruditione refertæ et illustratæ a Card. Gousset; — CONTESONIUS, Gallus, dominicanus; valde commendatur etiam Verbi Divini præconibus ob singularem oratoriam facundiam; — Continuator TOURNELY (Collet supralaudatus); — CUNILIATI, Venetus, ordinis S. Dominici.

DELAMET; — DENS, doctus et pius professor Mechlinensis; — DE PRADO Joannes Martinez, Hispanus; — DETTORI, recentissimus in regio Taurinensi Athenæo Theologiæ moralis professor (ingenii acritate, styli elegantia et conditione celebratus).

ESCLAPETIUS; — ESTIUS, in Hollandia natus, *doctor fundatissimus* a Benedicto XIV nuncupatus.

FAGNANUS Prosper, Romanus; peritus jureconsultus et secretarius S. Congregat. Concilii; et probabilioristarum facile princeps; — FRANZOJA (vel ipso Concina nonnunquam rigidior); — FROMAGEAU; — FURMO.

GAZZANIGA; — GENETTUS; — GONETUS, vir clarus pietate et scientia; — GONZALES THYRSUS (Præpositus generalis Societ. Jesu); — GOTTI, cardinalis.

HABERT, Parisiensis (episcopus); — HENNUS.

JUENNIUS Gasper, natione Gallus; ejus *Institutiones theologicæ ad usum Seminariorum* relatæ sunt in Indicem librorum prohibitorum, 25 sept. 1708, donec corrigantur. — *Institutiones theologiæ Moralis* in usum Clericorum Seminarii Mediol. Diocesis, 1851 (lucide, sed non satis abunde hodiernis moribus).

LE TOMBEUR; — LIEBERMANN; — LURASCHI.

MICHAEL DE ELIZALDE; — MERBESIUS; — MERGORUS, dominicanus; — MERENDA; — MONTAZET, episcopus Lugdunensis, prohibitus decreto 17 dec. 1792.

NATALIS ALEXANDER, natione Gallus; eruditionis copia celebratur; — NEESSEN, Belga; pietate et scientia clarus.

PANORMITANUS; — PARATO; — PATUTIUS Vincentius, Italus, dominicanus; Venetiis docuit (ex rigidioribus); — PETRA, Neapolitanus, cardinalis, scientia commendatur; — PETROCORENSIS; — PISELLI; — PONTAS; — PRAMAGGIORE, Italus, consiliis commendandus.

REBAUDENGO, Canonicus præpositus Diocesis Salutiensis, facilis eloquio; — REBELLUS, natione Hispanus e S. J.; — RICCI ALOYSIUS; —

RULFUS, montis Regalensis (ejus manuscripta extant in Bibliotheca Seminarii Novariensis in plurimos tomos distributa): rerum copia, ordine ac claritate commendandus.

SETTLER, doctor Argentinensis, probabiliorista moderatus; nitidus et concinnatus; ejus Theologiam illustravit Rousselot theologiae moralis professor in seminario Gratianopolitano; — SAINTE-BEUVE, doctor sorbonicus; — SCARPAZZA; — SCHRAM; — SILVESTER; — SPERONI; — STAIDEL; — STUARDI (Commentaria clarissimi Alasia contraxit, nonnihil addendo de suo).

TOURNELLY, Gallus, facilis eloquio, valde et merito ubique gentium laudatus; Bullae *Unigenitus* acerrimus defensor.

VATULUS; — VERNIER; — VICTORIA, dominicanus, natione Hispanus, *lumen* ejus regionis appellatus; — VIGAND.

B

Auctores qui in dubio stant plus minus pro libertate.

121. ABELLY, episcopus Gallus, doctissimus; — ALBERTUS MAGNUS, dominicanus; episcopus sapientia singularis; — ALVAREZ, archiepiscopus Tranensis; — ABREU (parochos maxime docet); — AMORT, natione Bavariensis, valde doctus et a Benedicto XIV commendatus; — ANACLETUS Reinfestuel, ordinis Minorum, eruditus; — ANDREUCCI, quem multi habet Benedictus XIV; — ANGLIUS, episcopus Bosanensis, valde commendatur; — ANGUIRRE, cardinalis; — S. ANTONINUS, archiep., *angelus consiliorum* merito salutatus; — ARSDEK; — AVERSA; — AZORIUS, valde celebratur a Bossueto, vir ingenio clarus.

BANNEZ, dominicanus, Hispanus, per annos 30 theologiam docuit, a confessionibus S. Theresiae, pietate et scientia emicat; — BARBOSA, (episc. Uxentinus) jurisperitus perdoctus; — BECANUS, *malleus calvinistarum* nuncupatus; doctus et pius quem commendat Dupin; — BERNARDUS Claramontensis; — BISSUS Bernardus, valde doctus (nominis academiae Cassinensis scripsit contra Thyrsum Gonzales); — BOLGENI; — BONACINA, Mediolanensis (episc.); rerum copia, eruditione et doctrinae nitiditate inter summos; — S. BONAVENTURA (card. episc.), subtilis ingenio et clarus eloquio, *doctor seraphicus* nuncupatus; — BOSSIUS; — BOUVIER, episcopus; — BUSEMBAUM, prudentia doctrinaque illustris (illius normam ac methodum secutus est S. Alphonsus Liguori; idem a Croix, Zacharia et Franzoja commentariis est donatus).

CANDIDUS; — CARDENAS; — CASSINENSES (modaci montis Cassini); docti illi S. Benedicti filii nostro aëvo, summo studio novam editionem *Bibliothecæ* Lucii Ferraris emendatam et auctam publicaverunt;

qui nostram *de Conscientiæ* disputationem contractam, iisdem ferme verbis reddiderunt, sub Lit. *Opinio probabilis*; additiones Cassinenses; — CARRIÈRE, ex Congreg. S. Sulpitii; copiosus; — CASTELVETERE, doctus; — CHARMES; — CONINKIUS; — CORNEJUS; — COVARRUVIAS, episcopus; — CROIX, vir doctus et practicis rebus versatus (quem Benedictus XIV laudibus cumulavit).

DEARRIAGA; — DELBENE; — DE LUGO, cardinalis doctissimus: « Qui post S. Thomam (ait S. Alphonsus, *Theol. Mor.*, l. III, n. 552) non temere inter alios theologos facile princeps dici potest; cum in dubiis discutiendis hic auctor sæpe, nullo præeunte, falcem ita ad radicem ponit, ut rationes quas ipse in medium adducit, difficulter solvi queant; » — DIANA; — DUVAL.

ELBEL, sana nitidaque doctrina præstat, ac casuum resolutione; — ESCOBARIUS.

FAGUNDEX; — FAURE (ejus doctrinam multi faciebat Pius VI); — FERRARIUS LUCIUS; — FILLIUCIUS.

GALLEGO; — GAMACHEUS; — GAUME; — GOMES; — GOUSSET (Cardin. archiepisc.) ingenio maximus, doctrina purissimus, operibus plenus; — GRAFFIUS, theologus celeberrimus, sæc. XVI (abbas Cassinensis); — GRANADUS; — GRAVINA; — GRASSI; — GURY.

HOLZMANN; — HORCA (DE).

ISAMBERTUS; — ITURRIAGA, eruditus.

JEREMIA, P. Franciscus, qui sententiam suam methodo mathematica demonstrare aggressus est.

KENRICK, eruditissimus, ac spectatæ pietatis.

LAYMANN, plurimi habendus ob rationum momenta ac doctrinae perspicuitatem; — LEANDER; — LEDESMA (episc.), pereruditus; — LESSIUS, theologus insignis, a D. Salesio laudatus; — LIBERIUS A JESU, Congregationis fidei propagandæ præfectus; — LOPES; — LUPUS CHRISTIANUS.

MACADUS; — MALDERUS, episc.; — MANNHART; — MARTINEZ, dominicanus; — MAZZOTTA; — MEDINA, dominicanus, episc. doctissimus; — MOYA; — MOLINA; — MONTESINOS; — MASI.

NAVARRUS; — NIDER.

PALAU (etiam CASTRO-PALAU); — PALLAVICINI, cardinalis insignit et clarus; — PALUDANUS; — PEREZ, *doctor mirabilis*; — PICKLER; — PONTIUS BASILIUS et JOANNES; — POTESTAS FELIX; — POSSEVINUS, notis omnibus clarus.

REGINALDUS, a D. Salesio valde laudatus; — REUTER, concinnus et ordine rerum ac doctrina nominatus; — RONCAGLIA, optimus consiliarius.

SA EMMANUEL; — SALMANTICENSES, Theologi Collegii Salmanticae in

Hispania, qui universam theologiam pro suis multo studio ac optima methodo ediderunt; — SANCHEZ, sapientissimus et piissimus; — SCHILDER; — SEGNERI SENIOR; — SERRA; — SFONDRATUS (Card.); — SYLVIUS, magna pollet auctoritate utpote doctissimus; — SPORER; — STAFF; — SUAREZ, a Paulo V et Benedicto XIV doctor eximius et pius, et a Bossueto totius scholæ modernæ repræsentator nuncupatus.

TABERNA; — TAMBURINUS; — TALENTO; — TANNERUS; — TAPPIA, archiep.; — TERILLUS (pro sua sententia notat biscentum auctores a se lectos); — TESEDA; — TOLETUS, card., quem proponit Salesius.

VALENTIA; — VASQUEZ AUGUSTINUS *Hispaniæ* appellatus (a Mabillonio valde laudatur et ex Benedicto XIV clarissimum lumen); — VIVA, eximiæ sapientiæ vir ex Benedicto XIV; — VOIT.

Wirceburgensis Theologia, Lutetiæ Paris., t. III, 1852, omnes quæstiones probabilissimi solidissime et accurate discutit.

ZACHARIA, doctus inter doctissimos; — ZEROLA.

ADNOTATIONES

AD TRACTATUM PRIMUM

(A) Page 11.

122. Quicumque intimum animi sui sensum attente consideraverit, facile percipiet ad actum humanum concurrere *voluntatem* transcurriendo per quosdam veluti gradus:

Nempe: 1. occurrit prævia *intellectus cognitio* alicujus finis animum allicientis, quia voluntas non fertur in incognitum; — 2. finis cognitionem subsequitur quædam *simplex volitio*, quæ est primus actus, quo voluntas finem jam cognitum uti in se bonum et amabilem respicit; — 3. succedit *deliberatio efficax* finis illius attingendi; — 4. deliberationem statim comitatur *mentis conversio* ad media pro fine illo obtinendo. Hæc media vel nondum in promptu sunt et incerta; vel sunt certa et jam in oculis parata. In primo casu accedit *consilium*, discursus nempe quidam interior in intellectu consistens, qui media hæc attente perquirat ac perpendit: in secundo cito accedit *voluntatis consensus*; — 5. venit *fruitio*, ille videlicet actus, quo voluntas nostra in fine jam consecuto quiescit, et de eo secum delectatur.

(B) Page 11.

123. Duplex, qui in voluntate distingui solet, actus clarius patebit aliquo exemplo practico: supponamus hominem gravi injuria ab alio lacescitum, et malo vindictæ amore succensum. Hujus porro voluntas eum imprimis, a quo injuria sibi irrogata est, odio prosequitur et vindictam contra eundem determinat. Jam vero duplicem hic habemus voluntatis actum: *primum*, quo voluntas odit contumeliosum illum; *alterum*, quo vindictam in ipsum determinat. Uterque erit elicitus: quare? quia uterque in sola ipsa voluntate perficitur, neque ullus adest alterius facultatis sive exterioris sive interioris concursus. Sed semel vindicta determinata vindicatoris voluntas adhuc progreditur: imperat nempe *phantasiæ*, ut acceptæ injuriæ magnitudinem contempletur: imperat *memoriæ*, ut ejusdem minime obliviscatur: imperat *intellectui*, ut circa vindictæ circumstantias occupetur, et perpendat tum media eam peragendi, tum etiam bona (juxta suum conceptum) inde obventura: imperat denique *toti corpori*, ut in illam vindictam perficiendam concurrat facultatibus suis omnibus, *oculis* nempe attente contumeliosum secernendo, *manibus* ferrum arripiendo, et *pedibus* in hostem incurriendo. Multos hic habemus actus, et omnes imperatos, quia omnes proveniunt quidem *originaliter* a voluntate; sed perficiuntur ope diversarum facultatum, quæ ad ipsius voluntatis imperium moventur et agunt.

Ex quibus constat: — 1. quare actus humanus dicatur voluntarius, non intellectualis, etsi intellectus primo concurrat; est nempe ratione domini quod voluntas exercet in facultates omnes; — 2. quanta sit voluntatis nostræ efficacia, et quanti facienda sit excusatio illorum, qui, ut ducant in bonis dies suos, respiscendi impossibilitatem adstruunt; volenti enim nil impossibile: neque Deus in necessariis deest. Hinc illud vulgare: *Voluntas est motor in toto regno animæ et omnia obediunt ei*; et Rom. vii, *Velle adjacet mihi*. Hoc notent inter ceteros juvenes (nomine studiosi), qui desiderant vitam videntur fruges consummere nati: o si voluntas esset in illis! nihil enim, ex Augustino, ita est in facultate hominis quam hominis voluntas, quæ (gratia opitulante) omnia vincit, si vera sit ac constans, tum exteriora impedimenta, ut patet exemplo Christophori Colombo; tum interna obstacula et habituales torpedinem, ut constat exemplo Victorii Alfieri; imo et vel ipsi ingenii tarditati mire subvenit, ut evenit in Petro Lombardo et Suaresio; neque frangitur auxilii humani inopia, ut constat inter ceteros de Patre Mattheo fundatore societatis temperantiæ; neque eam infirmitas corporis prosternit, ut probatur exemplo